

Het boek van het Nederlandse kloosterleven

ERFGOEDCENTRUM NEDERLANDS KLOOSTERLEVEN · SINT AGATHA

Voorwoord

In Sint Agatha (gemeente Cuijk) staat het oudst bewoonde klooster van Nederland, sinds 1371 vestigingsplaats van de kruisheren. In 2006 werd in een deel van de kloostergebouwen het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven geopend. Meer dan 100 kloostergemeenschappen brengen hier archieven, publicaties en voorwerpen bijeen. Ze worden er voor de toekomst bewaard en voor een breed publiek toegankelijk gemaakt.

Het poortgebouw van het klooster functioneert als bezoekerscentrum. Wie er binnenloopt, ziet in de hal tentoonstellingspanelen met een korte geschiedenis van het Nederlandse kloosterleven. Na het lezen van die geschiedenis vroegen velen om een uitgave op papier en zo is dit boekje tot stand gekomen.

De tentoonstelling heeft de vorm van bladzijden in een boek, met als gevolg dat deze uitgave 'een boek van een boek' is geworden. Boeken zijn voor kloosterlingen van groot belang: om uit te bidden en voor studie. Er is geen klooster zonder omvangrijke bibliotheek.

De geschiedenis van het Nederlandse kloosterleven is een geschiedenis van pieken en dalen: bloeitijden en perioden waarin het kloosterleven bijna ten onder ging, hebben elkaar afgewisseld. Maar bij alle ontwikkelingen is er steeds een rode draad te zien: kloosterlingen nemen afstand van veel dagelijkse drukte, om op zoek te gaan naar wat er in het leven echt toe doet.

Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, Sint Agatha

HET BOEK VAN DE
NEDERLANDSE
KLOOSTERGESCHIEDENIS

HOOFDSTUK 1
VOORGESCHIEDENIS
(300 – 600)

Sint Antonius

KLUIZENAARS EN GEMEENSCHAPPEN

Vanaf het begin kent het christendom vormen van kloosterleven.

Reeds in de derde eeuw wonen er kluzenaars in de woestijngebieden van het Midden-Oosten. Daar verdiepen zij zich in het christelijk geloof. Anderen kiezen voor gemeenschappelijk kloosterleven.

De dagindeling van kloosterlingen bestaat uit gebed, studie en handwerk.

Sint Benedictus

KLOOSTERREGELS

Al gauw ontstaan er kloosterregels: men legt het doel en de leefwijze van de gemeenschap vast. Enkele oude regels zijn tot op heden in gebruik: die van Augustinus en van Benedictus. De eerste is gericht op kloosterlingen werkzaam in de zielzorg. De tweede op monniken, die binnen de kloostermuren leven.

De kloosterregels gaan uit van een leven in kuisheid, armoede en gehoorzaamheid: kloosterlingen zien af van huwelijk en gezin, bezitten hun goederen gemeenschappelijk en respecteren een gezagsstructuur. Zo maken zij ruimte om hun aandacht op God te richten.

Sint Martinus

VERSPREIDING NAAR HET NOORDEN

Vanuit de gebieden rond de Middellandse Zee verspreidt het kloosterleven zich naar het noorden. Het eerst naar Frankrijk en Italië. Daar worden kloosters gesticht door bijvoorbeeld Athanasius, Martinus en Cassianus.

In de zesde eeuw verspreidt het kloosterleven zich naar Engeland en Ierland. Van daaruit komt het ook naar Nederland.

HET BOEK VAN DE
NEDERLANDSE
KLOOSTERGESCHIEDENIS

HOOFDSTUK 2

HET BEGIN IN
NEDERLAND

600-1100

DE EERSTE KLOOSTERS IN NEDERLAND

Het kloosterleven in Nederland begint met rondtrekkende monniken: missionarissen die hier het christelijk geloof komen brengen.

De eerste kloosters worden rond 700 gesticht door Sint Willibrord: in Utrecht en in Susteren (een plaatsje in Limburg).

Ook het bedevaartsoord van Sint Servaas in Maastricht behoort tot de oudste woonplaatsen van kloosterlingen in Nederland.

CULTURELE ONTWIKKELING

Kloosterlingen dragen bij aan de ontginning van gronden en aan de ontwikkeling van landbouw en veeteelt.

Ze behoren tot het kleine aantal mensen dat kan lezen en schrijven. Kloosterlingen bewaren het culturele erfgoed uit de oudheid: ze kopiëren geschriften van de Grieken en Romeinen.

GROTE ABDIEN

Kloosters groeien uit tot kleine dorpjes, die zelfvoorzienend zijn: ze hebben een bakkerij, kleermakerij, smederij, boerderij enz. Kloosters bezitten omvangrijke grondgebieden en gebouwen.

Bekende oude abdijen in Nederland zijn die van Egmond, Thorn en Amersfoort.

HET BOEK VAN DE
NEDERLANDSE
KLOOSTERGESCHIEDENIS

HOOFDSTUK 3

MIDDELEEUWSE
BLOEIPIERODE

(1100 – 1500)

OPKOMST VAN DE STEDEN

De opkomst van de steden leidt rond 1100 tot een verandering van de samenleving. Ook het kloosterleven verandert. Bestaande tradities worden hervormd en er ontstaan nieuwe gemeenschappen.

Met talloze initiatieven maakt het kloosterleven in Nederland een bloeiperiode door.

KARTUIZER.

HERVORMINGEN BIJ DE MONNIKEN

Bij de monniken ontstaan hervormingsbewegingen. Men probeert terug te keren naar de eenvoudige leefwijze van het begin.

De nieuwe orde van de cisterciënzers staat in de traditie van Benedictus. Deze kloosterlingen leven streng en sober en ontginnen gronden in afgelegen gebieden.

Een andere nieuwe orde van monniken is die van de kartuizers: kloosterlingen die in strikte afzondering leven.

REGULIERE KANUNNIKEN

Kanunniken zijn priesters, verbonden aan een kerk, die de liturgie en de zielzorg voor omwonenden verzorgen. Wanneer zij in een gemeenschap leven en een kloosterregel aannemen, noemt men hen reguliere kanunniken.

Rond 1120 sticht Norbertus, die werd geboren in Gennepe, een orde van reguliere kanunniken: de norbertijnen. Ook de kruisheren zijn reguliere kanunniken.

DE BEDELORDEN

Rond 1200 ontstaan de bedelorden. Deze kloosterlingen zetten zich af tegen de rijkdom van de grote abdijen en kiezen voor een sober bestaan in de stad. Zij werken in de zielzorg en zorgen voor arme en zieke mensen. Ze leven van de opbrengst van de dag.

De bekendste bedelorden zijn de franciscanen, de dominicanen, de augustijnen en de karmelieten. Hun vrouwelijke collega's zijn de clarissen, dominicanessen, augustinessen en karmelietessen.

De Duitse Orde in het kasteel van Gemert

GEESTELIJKE RIDDERORDEN

Rond 1100 veroveren moslims de stad Jeruzalem. Vanuit Europa worden kruistochten georganiseerd om de stad te bevrijden. Dit leidt tot het ontstaan van geestelijke ridderorden: gemeenschappen van ridders, priesters en leken die bij de kruistochten behulpzaam zijn.

Bekende ridderorden zijn de johannieters, de tempeliers en de Duitse Orde.

Als de kruistochten rond 1300 zijn afgelopen, gaan de ridderorden lijken op andere kloostergemeenschappen.

DE DERDE ORDE

Voor vrouwelijke kloosterlingen gelden strenge slotregels: hun hele leven speelt zich af binnen de kloostermuren. Vrouwen die daarbuiten werkzaam willen zijn, kunnen toetreden tot gemeenschappen van de Derde Orde (tertiarissen).

De Eerste Orde bestaat uit mannelijke kloosterlingen die tot priester zijn gewijd. Vrouwen die binnen de kloostermuren leven, vormen de Tweede Orde.

Leden van de Derde Orde leven volgens een kloosterregel, maar zijn formeel geen religieuzen. De buitenwereld ziet hen doorgaans wel als kloosterlingen.

Thomas van Kempen

DE MODERNE DEVOTIE

In Nederland ontstaat in de 14e eeuw de Moderne Devotie. Er treden mannen en vrouwen toe. Zij noemen zich de Broeders en Zusters van het Gemene Leven. Ze streven naar een eenvoudig en praktisch christelijk bestaan.

De bekendste moderne devoot is Thomas van Kempen. Hij schrijft het boekje 'De navolging van Christus'. Dit is, op de Bijbel na, de meest gelezen christelijke tekst ter wereld.

Thomas spoort zijn lezers aan om hun vertrouwen alleen op God te stellen en niet op alles wat tijdelijk is.

HET BOEK VAN DE
NEDERLANDSE
KLOOSTERGESCHIEDENIS

HOOFDSTUK 4
KLOOSTERLEVEN IN DE
MARGE
(1500 – 1800)

KATHOLIEKE ENCLAVES

Rond 1600 zijn bijna alle kloosters verdwenen, met uitzondering van Zuid-Limburg. Ook in Noordoost-Brabant liggen enkele grondgebieden die katholiek kunnen blijven: Boxmeer, Gemert, Ravenstein en Megen. Dit zijn zelfstandige staatjes.

De katholieken reageren op de gebeurtenissen van de Reformatie met eigen initiatieven. Er ontstaan bijvoorbeeld kloosters van jezuïeten en van kapucijnen.

Sint Agatha is het enige klooster dat in protestants gebied de Reformatie overleeft.

Altaarkist van rondtrekkende zendingen

DE HOLLANDSE ZENDING

Vanuit het buitenland komen er kloosterlingen naar Nederland om hier als missionaris te werken onder katholieken. Ze zijn actief in de schuilkerken: gebouwen waar katholieken bijeenkomen zonder dat dit aan de buitenkant te zien is.

Ook trekken ze rond, om op verschillende plaatsen katholieke vieringen te houden. Zolang ze zich onopvallend gedragen, worden ze door de overheid getolereerd.

HET BOEK VAN DE
NEDERLANDSE
KLOOSTERGESCHIEDENIS

HOOFDSTUK 5
HERLEVING EN HOOGTIJ
(1800 – 1960)

Willem II en Joannes Zwijzen

GODSDIENSTVRIJHEID

In 1795 vallen Franse troepen Nederland binnen en komt er vrijheid van godsdienst. De Franse bezetter geeft echter geen toestemming voor kloosters. Dat geldt ook voor Willem I, die in 1813 de eerste koning van Nederland wordt.

Zijn zoon Willem II is persoonlijk bevriend met pastoor Joannes Zwijzen in Tilburg. Als Willem II in 1840 koning wordt, geeft hij kloosters toestemming nieuwe leden aan te nemen.

*Gij hebt als kloosters de ziekenhuizen,
als cel slechts een huurwoning,
als kapel de parochiekerk, als kloostergangen
de straten van de stad of de zalen van de
hospitalen, als clausuur de gehoorzaamheid, als
tralies de vreze Gods,
als sluier de heilige ingetogenheid.*

H. Vincentius a Paulo

OPBLOEI VAN HET KLOOSTERLEVEN

Als het kloosterleven na drie eeuwen weer is toegestaan, worden in korte tijd honderden nieuwe kloosters gesticht. Menig pastoor vraagt om de komst van kloosterlingen naar zijn dorp of stad, of werkt mee aan een nieuw initiatief.

De kloosterlingen zijn actief in de samenleving, vooral in het onderwijs en in de gezondheidszorg.

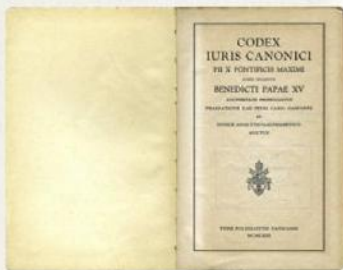

VLUCHTELINGEN

Rond 1900 worden in Duitsland en Frankrijk kloosters verboden, omdat de overheid hun invloed op de maatschappij en de politiek ongewenst vindt.

Veel buitenlandse kloosterlingen vinden een toevluchtsoord in Nederland. Met name langs de oost- en zuidgrens van ons land vinden we nog steeds kloosterlingen die toen de grens zijn overgetrokken.

Een bekend voorbeeld is het kloosterdorp Steyl in Limburg.

NIEUWE KERKELIJKE WETGEVING

In 1917 geeft de Rooms-Katholieke Kerk een nieuw wetboek uit: de Codex Iuris Canonici.

Voor het eerst wordt het leven van zusters en broeders die zonder priesterwijding in de samenleving actief zijn, erkend als volwaardig kloosterleven.

HET RIJKE ROOMSE LEVEN

Duizenden kloosterlingen verzorgen een groot deel van het maatschappelijk leven: ziekenhuizen, verpleeghuizen, scholen, bejaardentehuizen, parochies en verenigingen. Door hun habijten zijn ze herkenbaar.

In veel katholieke gezinnen kiest één (of meerdere) van de kinderen voor het klooster. Voor velen is dit de enige mogelijkheid om een opleiding te volgen.

Rond 1960 heeft Nederland het hoogste aantal kloosterlingen ooit: bijna 50.000. Tweederde daarvan is vrouw. Vanuit hun geloof zetten zij zich in voor de opbouw van de samenleving.

HET GROTE MISSIE-UUR

Een aantal kloosterlingen vertrekt naar overzeese gebieden. Zij brengen het katholieke geloof naar streken die daarmee onbekend zijn, met name de Nederlandse koloniën: Indonesië, Suriname en de Antillen. In de loop van de tijd verandert het karakter van de missie: van eenzijdige geloofsoverdracht naar uitwisseling en het bieden van ontwikkelingshulp.

In 1960 heeft Nederland van alle landen ter wereld het hoogste aantal missionarissen: ruim 9.000.

HET BOEK VAN DE
NEDERLANDSE
KLOOSTERGESCHIEDENIS

HOOFDSTUK 6
ONZEKERHEID OVER DE
TOEKOMST
(1960 – HEDEN)

TIJDEN VAN VERNIEUWING

Rond 1960 veranderen tijd en samenleving, met gevolgen voor het kerkelijk leven. Het Tweede Vaticaans Concilie spoort kloosterlingen aan om zich te verdiepen in het oorspronkelijke doel van hun gemeenschap en om hun leven bij de tijd te brengen.

De kloosterlingen besluiten tot grote veranderingen. De liturgie wordt niet langer in het Latijn gehouden, maar in het Nederlands. Velen vervangen hun habijt door eigentijdse kleding.

Er komt in de kloosters ruimte voor onderlinge gesprekken en voor vrije tijd. De deuren naar de samenleving gaan open.

ONDERLINGE SAMENWERKING

Er ontstaan allerlei samenwerkingsverbanden tussen de kloosterlingen in Nederland. Zij richten gezamenlijke commissies op voor financiële en juridische zaken, voor ouderenzorg, voor onderlinge bijstand, voor roepingen, voor liturgie, voor de missie enz.

Ook het Erfgoedcentrum voor Nederlands Kloosterleven in Sint Agatha is zo'n gezamenlijk initiatief.

VERGRIJZING

Ondanks de modernisering van het kloosterleven besluiten nog maar weinig jonge mensen om in te treden. Dit leidt tot de vergrijzing van bijna alle klooster-gemeenschappen in Nederland. De samenleving neemt hun verantwoordelijkheid voor het onderwijs en de zorg over.

Veel gemeenschappen besluiten om hun vestigingen in Nederland af te bouwen.

NAWOORD

Bijna is er weer een periode van bloei en van neergang afgesloten. Het kloosterleven uit de vorige eeuwen past niet meer in onze tijd. Wat de toekomst zal brengen, kan niemand voorzien.

Er bestaat wel belangstelling voor de leefwijze van kloosterlingen. We zien dat mensen zich verdiepen in elementen uit het kloosterleven: stilte, meditatie, soberheid, zorg voor elkaar...

Het begin van een nieuwe vorm?

